

УДК 368.03

Петрішина Т. О.,*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Криворізького економічного інституту*

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ СТРАХОВИМ ЗАХИСТОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У статті розглянуто шляхи забезпечення промислових підприємств страховим захистом, визначено основні моменти кожного з них із зазначенням позитивних і негативних сторін визначеного страхового фонду, враховуючи сучасні статистичні дані.

Ключові слова: страхування, промислове підприємство, резервний фонд, самострахування, техногенні аварії, стихійне лихо, збитки.

В статье рассмотрены пути обеспечения промышленных предприятий страховой защитой, определены основные моменты каждого из них с указанием положительных и отрицательных сторон определенного страхового фонда, учитывая современные статистические данные.

Ключевые слова: страхование, промышленное предприятие, резервный фонд, самострахование, техногенные аварии, стихийные бедствия, убытки.

In the article are considered ways of maintenance of the industrial enterprises by insurance protection, are defined high lights of each of them with instructions positive and negative sides of the certain insurance fund, taking into account the modern statistical data.

Key words: insurance, the industrial enterprise, reserve fund, self-insurance, technogenic failures, acts of nature, losses.

Постановка проблеми. Функціонування суб'єктів господарювання, підприємницька діяльність завжди супроводжується ризиковими обставинами, які можуть призвести до значних матеріальних і фінансових втрат. Під підприємницькими ризиками розуміють такі, що виникають при будь-яких видах підприємницької діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів і послуг, їх реалізацією; товарно-грошовими і фінансовими операціями; а також здійсненням науково-технічних проектів. Підприємство може зазнавати втрат через пошкодження або знищення засобів виробництва, невиконан-

ня контрагентами умов договорів, валютних коливань тощо. Окрім цього, можливі значні фінансові втрати через зниження заздалегідь обумовленого рівня рентабельності, через необхідність компенсувати шкоду, заподіяну робітникам внаслідок нещасного випадку на виробництві, а також споживачам продукції цього підприємства. За таких умов постає питання вибору найбільш оптимальної для сучасних умов господарювання форми страхового захисту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням страхового захисту підприємств економічній літературі приділяється значна увага, зокрема цю тему в своїх працях висвітлювали М. М. Александрова, В. Д. Базилевич, В. Д. Бігдаш, О. Д. Вовчак, А. І. Гінзбург, Т. А. Говорушко, Л. М. Горбач, О. Д. Заруба, С. С. Осадець, Т. А. Ротова, Л. І. Рейтмана, Т. А. Федорова та інші. Вчені виділяють переваги та недоліки кожного з варіантів страхового захисту на загальних теоретичних засадах. У цій статті ми спроектували позитивні та негативні сторони зазначених фондів на сучасний розвиток промислових підприємств, використовуючи при цьому реальні дані за окремими варіантами страхового захисту.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аналіз наявних форм страхового захисту промислових підприємств на підставі сучасних статистичних даних окремих з них та виявлення на цій основі найбільш дієвого варіанта.

Вклад основного матеріалу. Страхування промислових підприємств є важливим сегментом страхового ринку України, оскільки страхування в промисловому секторі є:

- невід’ємною складовою частиною економічного розвитку країни;
- значною мірою створює умови для безперебійного функціонування господарської діяльності промислових підприємств;
- забезпечує фінансове розвантаження як приватного підприємництва, так і державного бюджету.

Потреба промислових підприємств у захисті від можливих збитків в умовах ринкової економіки може бути забезпечена шляхом:

- створення централізованих резервних фондів держави;
- самострахування (створення резервного фонду суб’єктами господарювання);
- створення товариств взаємного страхування;
- укладання договорів страхування зі страховими компаніями.

Кожен з варіантів страхового захисту в сучасних умовах господарювання має свої переваги та недоліки.

Централізовані резерви держави створюються за рахунок загальнодержавних ресурсів. Основне їх призначення – відшкодування витрат і усунення наслідків стихійних лих і аварій, що спричинили великі фінансові збитки і призвели до значних людських жертв.

Відшкодування збитків, що виникли в результаті стихійних лих та технологічних аварій з централізованих державних фондів, здійснюється лише підприємствам державної форми власності. Зазначимо, що станом на 01. 07. 2011 року таких підприємств в Україні нараховувалося лише 1292 (0,8% від загальної кількості вітчизняних підприємств), тоді як приватних підприємств майже у 40 разів більше, ніж з державною формою власності (51384, або 33,2% від загальної кількості підприємств) [1].

Аналіз статистичних даних, проведений нами, вказує на те, що запаси державного матеріального резерву знаходяться в незадовільному стані. Уряд лише частково дотримується чинного законодавства, яке регулює використання держрезерву та проводить політику інтенсивного використання матеріальних цінностей, фактично поклавши на Державний комітет України з державного матеріального резерву функції оператора з постачання матеріальних ресурсів [2].

Крім того, відсутність останніми роками бюджетного фінансування на поповнення матеріальних цінностей державного матеріального резерву ускладнює проведення Державним комітетом України з державного матеріального резерву системних та ефективних стабілізаційних заходів, спрямованих на усунення наслідків надзвичайних ситуацій у країні.

Що стосується фінансування за рахунок резервного фонду державного бюджету, то через недостатній обсяг фінансування або численні порушення не відбувається повного відшкодування збитків за результатами технологічних аварій та стихійних лих. Так, впродовж 2010 року Кабінетом Міністрів України було прийнято лише 63 рішення щодо виділення коштів з резервного фонду державного бюджету на суму 1296,49 млн. грн. [3]. Таким чином, було задоволено лише 5,8% позовів на відшкодування збитків, що доводить низьку спроможність держави відшкодувати збитки за наслідками стихійних явищ, катастроф та техногенних аварій.

Захист поточної діяльності промислових підприємств належить до однієї з важливих функцій державних фінансів, проте не може бути повністю перекладений на державу. З цією метою промислові підприємства мають вдаватися до самострахування. Зазначимо, що фонд самострахування дає можливість відшкодувати малі та незначні збитки. Шкода внаслідок аварій, пожеж, завдана промисловим підприємствам, може бути великою. Тому коштів резервного фонду підприємства зазвичай не вистачає навіть на покриття середніх, не те що великих, катастрофічних збитків. Це підтверджує норматив, зазначений у Законі України “Про акціонерні товариства” [4], яким визначено, що розмір резервного капіталу має бути не меншим за 15% статут-

ного капіталу. Проте більшість вітчизняних підприємств має невеликі обсяги статутного капіталу, а резервний капітал у нормі лише 15% навряд чи забезпечить покриття навіть середніх збитків промислового підприємства, завданих надзвичайними подіями. Ми вважаємо, що для цілей самострахування можливим є прив’язка резервного капіталу до іншої величини, пов’язаної із розрахунками підприємства. Такою величиною можна визначити поточні зобов’язання промислового підприємства. На нашу думку, при формуванні резервного капіталу акцент повинен робитися на ліквідності підприємства, оскільки у разі виникнення необхідності відшкодування надзвичайних втрат частина його фінансових ресурсів має знаходитися в ліквідній формі. Відтак, для визначення необхідного розміру резервного капіталу використовуємо формулу коефіцієнта абсолютної ліквідності (Кал):

$$Кал = \frac{ГК + ПФІ}{ПЗ}, \quad (1)$$

де ГК – грошові кошти та їх еквіваленти;

ПФІ – поточні фінансові інвестиції;

ПЗ – поточні зобов’язання.

По суті, чисельник цієї формули і буде величиною резервного капіталу.

Можна застосувати альтернативний підхід до визначення величини резервного капіталу підприємства з метою його самофінансування. Його суть полягає у застосуванні нормативу коефіцієнта абсолютної ліквідності, який становить [0,2-0,5]. Виходячи з формули (1), а також враховуючи, що резервний капітал складається з грошових коштів та поточних фінансових інвестицій, величину резервного капіталу (РК) можна визначити за формулою (2):

$$РК = ПЗ * [0,2 - 0,5]. \quad (2)$$

Формування резервного капіталу в обсязі більшому, ніж зазначено, є економічно недоцільним, оскільки у разі настання надзвичайної події для покриття збитків необхідним буде вилучення з обороту значних ресурсів. З цих позицій найбільш вигідно укладати договори страхування зі страховими компаніями.

Ще одним шляхом забезпечення промислових підприємств страховим захистом є товариства взаємного страхування (ТВС). ТВС формує страховий фонд за рахунок фіксованих страхових внесків, але їх розмір завжди має свою межу для того, щоб забезпечувалося повне покриття зобов’язань стосовно страхувальників. Страховий фонд потрібен для надання чітких гарантій щодо своїх зобов’язань і призначений бути джерелом виплати страхового відшкодування. Оскільки принцип

солідарності відіграє в ТВС значно більшу роль, ніж у страхових компаніях, створених у формі акціонерних товариств, воно досить легко співпрацює зі страхувальниками і фізичними, і юридичними особами.

ТВС в Україні поки відсутні, оскільки не розроблена відповідна законодавча база для їх функціонування. Тому укладання договорів страхування зі страховими компаніями є фактично безальтернативним шляхом захисту промислових підприємств від непередбачуваних втрат [5]. Для розвитку ТВС необхідно закласти міцну правову основу, розробивши і прийнявши Закон України “Про товариства взаємного страхування”, який повинен визначати основні положення про заснування і функціонування ТВС, враховувати їх специфічний характер, визначити принципи їх діяльності.

Основною метою управління виробництвом вважається збільшення добробуту власників підприємства. Виходячи з цієї мети, основним завданням менеджменту промислового підприємства є запобігання виникненню ризикових ситуацій, отриманню незапланованих збитків. Вирішення цього завдання досягається за допомогою страхування, і слід зазначити, що в усіх розвинутих країнах для підприємців є нормою страхування найбільш небезпечних ризиків, пов’язаних з виробничою діяльністю, з метою запобігання шкоді від настання різних негативних подій. Це, своєю чергою, шляхом відшкодування спричинених збитків, сприяє відновленню виробничого процесу.

Однак успішному функціонуванню цього інструменту в нашій країні перешкоджає низка об’єктивних причин. Уявлення про систему страхових взаємовідносин характеризуються недовірою до страхових компаній. Статистика випадків невиклат страхових відшкодувань змушує страхувальників негативно ставитися до цього процесу: страховики уникають виплат страхового відшкодування, принаймні виплат у повному обсязі. Також часто непереконаливими є причини затримки термінів виплати страхових сум. У процесі організації страхового забезпечення страхувальникові часто необхідно вирішувати типовий набір проблем.

Першочерговим завданням керівника, який прийняв рішення про організацію страхового захисту, є вибір надійного страховика. Серйозною небезпекою на цьому шляху виступає загроза банкрутства контрагента. Оцінюючи статус страхової компанії, потенційні страхувальники традиційно орієнтуються на показники рейтингів. Однак не секрет, що висока позиція в рейтингу швидше є результатом успішної політики та позиціонування компанії, і не є ні безумовним критерієм професіоналізму, ні гарантією надійності. Скласти більш обґрунтовану та достовірну картину дозволяє застосування методик оцінки та вибору страхових компаній на підставі сукупного показника, що відображає результати страхової, інвестиційної, перестрахової діяльності,

ділової репутації та динаміки розвитку компанії. Такі методики оцінки розробляються фахівцями підприємства або купуються як консультативні послуги [6].

Крім того, при укладанні договору страхування не враховується неминучий конфлікт інтересів. Страхова компанія – комерційна організація, що переслідує цілком конкретні економічні цілі, в першу чергу, – максимальний прибуток. Тому прагненням будь-якого страховика є формування надлишкової системи страхового захисту, яка дозволить отримувати від клієнта високі страхові премії. Крім того, при укладанні договору страхова компанія намагається компенсувати збитковий вид ризику менш збитковим. Таким чином, дотримання інтересів страхувальника неминуче має другорядну цінність. Очевидно, що такий підхід не відповідає інтересам підприємства-страхувальника, мета якого – застрахувати максимум найбільш масштабних ризиків за мінімальною ціною. Рішенням цієї проблеми виступає самостійне виявлення, оцінка та розрахунок ризиків підприємства. Також відповідальні фахівці підприємства або незалежні консультанти можуть визначити рівні франшизи і діапазони лімітів відповідальності за видами страхування.

Незважаючи на зазначені недоліки страхування за допомогою фондів страховиків, варто пам'ятати, що страховий захист промислових підприємств саме таким шляхом, на відміну від інших, розглянутих в статті форм, дозволяє забезпечити безперервність процесу відтворення, відшкодовуючи збитки за рахунок коштів страхових компаній, без вилучення значних фінансових ресурсів з обороту.

Висновки. Практично кожне підприємство в процесі свого розвитку приходять до усвідомлення факту наявності високого рівня невизначеності в процесі своєї діяльності, який періодично провокує виникнення збитків.

Наявні форми страхового захисту вітчизняних підприємств безперечно мають переваги одна над одною. Проте суттєві недоліки більшості з них (централізований фонд держави, самострахування, взаємне страхування) змушують звертатися до процесу страхування із залученням спеціалізованих установ – страхових компаній. Серед наявних форм страхового захисту саме страхування за рахунок фондів страховиків є більш дієвим. За допомогою страхування створюються певні фінансові гарантії стабільності і прибутковості виробництва на випадок настання несприятливих ситуацій у будь-якій підприємницькій структурі, що входить до складу ринкового механізму. Страхування залишається ефективним методом боротьби з можливими збитками бізнесу. Окреслені в статті проблеми вимагають від керівників та ризик-менеджерів промислових підприємств більш активної участі у

формуванні системи страхового покриття. Компанії можуть і повинні самостійно розробляти методи зниження ризиків та підвищення результативності в боротьбі з негативними тенденціями ринку з метою контролю за дотриманням власних інтересів.

Література:

1. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за організаційно-правовими формами господарювання [Електронний ресурс]: Головне управління статистики у м. Києві. – Режим доступу: <http://www.gorstat.kiev.ua>.

2. Державний матеріальний резерв знекровлюється [Електронний ресурс]: Прес-служба Рахункової палати. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article>.

3. Економічне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру [Електронний ресурс]: Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні в 2010 році. – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/files/2011/5/17/5_2_2010.pdf.

4. Закон України “Про акціонерні товариства” // Офіційний вісник України. – 2008. – №81. – С. 7. – Стаття 2727, код акта 44749/2008.

5. Страхові послуги: Підручник / [С. С. Осадець, Т. М. Артюх, О. О. Гаманкова та ін.]; Кер. авт. кол. й наук. ред. проф. С. С. Осадець і доц. Т. М. Артюх. – К. : КНЕУ, 2007. – 464 с.

6. Шамин Д. В. Эффективная система страховой защиты: объективная потребность или веяние моды? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://delovoyimir.biz/ru>.